

KİTAP TANITIMI

Fazlı Arslan, *İslâm Medeniyetinde Mûsikî*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2015, 464 s.

ZEYNEP BETÜL ÖNDER ARPA*

İslâm'ın zuhur ettiği yedinci yüzyıldan başlayarak günümüze değin -on dört asırlık bu uzun süreçte- üstün bir medeniyet inşa edilmiş, çok çeşitli alanlarda sayısız âlim yetişmiş, binlerce eser kaleme alınmıştır. İslâm Medeniyeti dediğimiz bu büyük miras, tefsir, hadis, kelâm, kıraat, felsefe, tasavvuf, matematik, astronomi, coğrafya gibi ilimlerle beraber kültürel alanda da birçok birikimi barındırmıştır. Bu kültürel mirasın önemli bir yekûnunu da mûsikî ilmi oluşturur. Tanıtımını yapmış olduğumuz bu çalışma, mûsikî ilminin İslâm bilim ve medeniyet tarihi içerisindeki yerini göstermesi açısından önemlidir.

Eser, önsöz ve iki bölümden müteşekkildir. Yazar, önsözde (s. 7-11) İslâm âlimlerinin mûsikî alanında ne tür çalışmalar yaptıklarını, ne gibi yeniliklere imza attıklarını göstermek ve mûsikî alanında

* YL Öğr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Programı; İlahiyat Araştırmaları Merkezi İslâm Tarihi ve Sanatları Araştırma Grubu Mezunu

merak edilen bir takım teknik konuları ele almak ve bazı sorulara cevap aramak maksadıyla bu çalışmayı yaptığını ifade etmiştir.

Eserin birinci bölümü (s. 13-236) *İsimler-Eserler* başlığını taşımakta ve on iki ayrı çalışmayı ihtiva etmektedir. Bu çalışmaların her biri mûsikî ilmine hizmet etmiş, bu alanda önemli eserlere imza atmış kişiler ve onların mûsikîye katkılarını incelemektedir. İlk makale Ziryâb'ın hayatı, mûsikî tahsili ve ilmi donanımı, medeniyete katkıları ile başlamış, el-Kindî, Ebû Tâlib el-Mufaddal İbn Seleme, Fârâbî, İbn Sînâ, Nasîruddîn-i Tûsî, Safiyyüddîn-i Urmevî, Kutbeddîn-i Şîrâzî, Emir Hüsrev, Abdulkâdir-i Merâgî, onun oğlu Abdulazîz, torunu Mahmud, Abdurrahman Câmî, Hüseyin Baykara, Alişah, Komutan Gazi Giray Han ve Ahmet el-Müsellem el-Mevsîlî ve bu isimlerin mûsikî ilmine katkıları, bu alanda yazdıkları eserler ve muhteviyâtı gibi konularda bilgi verilmek suretiyle bölüm tamamlanmıştır. Eserin neredeyse yarısını bu bölüm oluşturmuş, adı geçen âlimlerin mûsikî bilimine katkıları sunulurken, bazılarının mûsikîye dair risalelerinin bir bölümünün veya tamamının tercümesi verilerek önemli bir hizmet ortaya konulmuştur. Kitabın ikinci bölümünde daha geniş bilgi verilerek tartışılır nitelikteki bazı mûsikî problemlerine de yeri geldikçe değinilmiştir. Örneğin, Fârâbî, İbn Sînâ, Urmevî gibi âlimlerin mûsikî ile astroloji arasında ilgi kurmadıkları ve bu ilişkiye dair bilgilerin eserlerinde bulunmadığı ilgili başlıklarda ifade edilmiştir.

İkinci bölüm (s. 237-438) *Konular* başlığıyla kitabın diğer kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde mûsikîyle ilgili yazma eserlerde akustik konusu incelenmiş, ana kaynaklarda bu konunun işleniş değeri değerlendirilmiştir. Mûsikî nazariyatına dair yazılmış bu eserlerin başlıcalarından Urmevî'ye ait "*Şerefiyye Risâlesi*" üzerinden matematik konuların musiki kaynaklarında nasıl işlendiği ortaya konulmuştur. Bir başka başlıkta makam kavramının ilk kez kim tarafından ve ne zaman kullanıldığıyla ilgili tartışmalar aktarılmış ve kavramın geçtiği en eski yazılı kaynağın Şîrâzî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Bölüm, mûsikî nazariyatına dair yazılmış kitaplardaki efsanevi anlatımların varlığını ve bu tür rivayetleri nasıl değerlendirmek gerektiğini örnekler üzerinden açıklamakla devam etmiştir.

Yazar, geçmişten günümüze telif edilmiş mûsikî metinlerini anlama

hususundaki eksikliğe dikkat çekmiştir. Günümüz araştırmacıları içerisinde metinlerin dilini anlayanların -ki birçoğu Arapça veya Farsça yazılmış- mûsikî ilmini bilmedikleri; mûsikîden anlayan müzikologların da eserlerin dilini anlama noktasında eksiklikleri olduğunu ifade etmiştir. Nazariyâta dair yazılan kitapların anlaşılmasının zorluğu da eklenince mûsikî, İslâm bilimleri içerisinde ihmal edilen bir alan konumuna gelmiştir. Ayrıca günümüzde mûsikî alanında çalışmalar yapanların mûsikînin teorik kısmının yanı sıra icra boyutunu önemsemeleri ve maddi kazanç peşine düşmeleri de bunda pay sahibi olmuştur. Bu noktada yapılması gereken, yazara göre, geçmişin zengin külliyyâtı modern çalışmalara malzeme olmalı, yabancı dil bilen mûsikî araştırmacılarının sayısı artmalı, bize çok az bir kısmı ulaşan bu zengin miras yeni çalışmalarla daha da zenginleştirilerek gelecek kuşaklara aktarılmalıdır.

Bölümün devamında Itrî ve meşhur besteleri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Burada 2012 yılının *Itrî ve Nâbî yılı* ilan edilmesi örneğinden hareketle, kültürel mirasın varisçileri olan insanımıza bu büyük değerlerin tanıtılmasının gereği ve önemi ifade edilmiştir. Böyle büyük sanatkârların yetişmesinde medînenin/şehrin önemi üzerine görüşlerini aktarmış olan yazar, sonraki başlıkta da musikî ilminin eğitimi ve geliştirilmesi noktasında büyük katkıları olan Mevlevîhanelerden ve burada icra edilen mûsikîden bahsetmiştir. Son olarak mûsikî ile edebiyat arasındaki ilişkiye değinmiş, mûsikî kavramlarının edebi metinlerde kullanılma sıklığına dikkat çekmiştir.

Yazar, çalışmasını sonlandırırken mûsikî çalışmalarına kaynaklık edecek şu üç eseri tanıtmıştır: Muzaffer Hasan'ın *Kulak ve Gırtlak Yahut Mûsikînin İnsan ve Hayvânâta Tatbiki*, Ali Salâhî'nin *Îlâveli Ud Mualimi* ve Manchester merkezli Foundation For Science, Technology and Civilisation (Bilim, Teknoloji ve Medeniyet Vakfı) tarafından hazırlanan *1001 Inventions Muslim Heritage In Our World*.

Eser başlıklara ayrılmış makaleler şeklinde oluşturulduğu ve her bir makalenin sonunda bir değerlendirme veya sonuç bölümü bulunduğu için genel bir sonuç yazılmamış, kaynakça (s. 439-464) ile sonlandırılmıştır. Kaynakça incelendiğinde kitabın, uzun bir çalışmanın ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Zira farklı dillerde birçok çalışmadan yararlanılmıştır.

Yazar, İslâm ve bilim bağlamında yapılan araştırmalarda mûsikînin ihmal edildiğine dikkat çekmiş ve çalışmasıyla bu boşluğu doldurmaya katkı sağlamıştır. Nitekim asırlar öncesinden itibaren Müslüman âlimlerin bilime katkıları ve yaptıkları çalışmalar incelenirken mûsikî alanında çalışma yapanların sayısı da bir hayli fazla olmasına rağmen, gerek külliýâtın anlaşılma zorluğu, gerek icranın nazârî bilginin önüne geçmesi, gerek dini gerekçelerle mûsikî araştırmaları ihmal edilmiştir. Âlimler mûskîye katkılarıyla değil, çoğunlukla matematiğe, tıbbâ, astronomiye, edebiyata katkılarıyla tanınır olmuştur. Bu da birçoğlarını, Müslümanların mûsikîye dair çalışmalarının olmadığı, bu alanda gelişmenin sağlanamadığı fikrine sahip kılmıştır. İşte bu sorunun çözümlenmesi ve Müslümanların mûsikî bilimine katkılarının tespiti ve tanıtımı olması bakımından, Fazlı Arslan'ın çalışması önemli bir eksikliği gidermiştir. Ayrıca mûsikî ilmine dair en çok merak edilen ve tartışılan konularda mülâhazalara yer vermesi bakımından da önemli bir çalışmadır.

Eseri başarılı kılan bir yönü de -mûsikî ilminin nazârî meselelerine değinmiş olmasına ve bu konuların anlaşılması oldukça zor konular olmasına rağmen- dilin sade, üslûbun açık ve anlaşılır olmasıdır. Neticede hem bu konuda akademik çalışmalar yapan hem de mûsikîye ilgi duyan kesimin rahatlıkla faydalanabileceği bir çalışma ilim dünyasına hediye edilmiştir.